dan burnu ve kulakları kesilen naaşı, dayısı Hamza'nınkiyle birlikte aynı kabre defnedildi. Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Cahş'dan rivayet edilen iki hadisi, *Müsned*'inin iki ayrı yerinde (V, 139, 350) mükerreren zikretmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn İshâk, *es-Sîre* (nşr. Muhammed Hamîdullah), Rabat 1967 → Konya 1401/1981, s. 124, 156, 209, 241, 244; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğāzî* (nşr. M. Jones), London 1965-66 →Beyrut, ts. (Âlemü'l-Kütüb), I, 13-19, 154, 274, 291, 300; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkā v.dğr.), Kahire 1375/1955, I, 257, 324; II, 470, 601-605, 679; III, 122; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳātü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, III, 89-91; *Müsned*, V, 139, 350; İbn Abdülber, *el-İstîʿâb* (*el-İṣâbe* içinde), Kahire 1328, II, 272-275; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğābe* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, III, 194; İbn Hacer, *el-İṣâbe*, Kahire 1328, II, 286-287; W. M. Watt, "ʿAbd Allāh b. Djaḥsh", *EI²* (İng.), I, 44.

 İSMAİL L. ÇAKAN

ABDULLAH b. CED

(عبدالله بن الجد)

Abdullāh b. el-Cedd b. Kays el-Ensârî

Sahâbî.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Kaynaklarda Bedir ve Uhud savaşlarına katıldığı zikredilmekte, ancak ölüm tarihi hakkında bilgi verilmemektedir. Hazrec kabilesinin Benî Selime koluna mensup olan Abdullah, Muâz b. Cebel'in ana-bir kardeşidir. Annesi Hind bint Sehl'dir. Babası Ced b. Kays, Câhiliye devrinde Benî Selime'nin reisi iken Hz. peygamber'in Medine'ye hicret etmesiyle reisliği sona ermiştir. Ced b. Kays birçok gazveye katılmakla birlikte münafıklardan kabul edilirdi. Hudeybiye'de bulunmuş, fakat **Bey'atür-rıdvân***a iştirak etmemiştir. Tebük gazvesine gitmek istememiş, Rum kadınlarını görünce dayanamayacağını ileri sürerek Hz. Peygamber'den izin istemiştir. Babasının bu durumuna çok üzülen Abdullah, onun ileri sürdüğü mâzeretlerin geçersiz olduğunu ve asıl münafıklığı sebebiyle bu şekilde davrandığını kendisine söylemekten çekinmemiş, ayrıca aleyhine Kur'an âyetlerinin nâzil olabileceğini ifade etmiştir. Gerçekten sefere katılmayan münafıklar hakkında daha sonra âyetler nâzil olmuştur (bk. et-Tevbe 9/9, 49, 81, 82). Ancak, Hz. Osman devrine kadar yaşayan Ced b. Kays'ın sonradan tevbe edip samimi bir müslüman olduğuna dair rivayetler de vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğāzî* (nşr. M. Jones), London 1965-66 → Beyrut, ts. (Âlemü'l-Kütüb), I, 169; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkā v.dğr.), Kahire 1375/1955, II, 697; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳātü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, III, 571, 583; İbn Habîb, *el-Muḥabber* (nşr. Ilse Lichtenstadter), Haydarâbâd 1361/1942 → Beyrut, ts. (Dârü'l-Âfâki'l-cedîde), s. 280; Taberî, *Târîḫ* (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1879-1901, I, 1544, 1545, 1693-1694; a.mlf., *Câmiʿu'l-beyân*, Bulak 1323-29, X, 104, 129; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğābe* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, I, 327.

 MUSTAFA FAYDA

ABDULLAH CEVDET

(1869-1932)

Son devir fikir ve siyaset adamı, Jön Türk hareketini başlatanlardan biri.

9 Eylül 1869'da Arapkir'de doğdu. Babası Diyarbekir Birinci Tabur Kâtibi Ömer Vasfi Efendi'dir. İlk öğrenimini Hozat ve Arapkir'de yaptı. Ma'mûretülazîz Askerî Rüşdiyesi ile Kuleli Askerî Tıbbiye İdâdîsi'ni bitirdikten sonra Mekteb-i Tıbbiye'ye kaydoldu. Bu dönemde adı geçen mektepte biyolojik materyalist eğilimler hâkim durumdaydı. Kendisi ailesinde dinî eğilimin kuvvetli olduğunu söylediği, hatta arkadaşları arasında dinî vecibelerine bağlı biri olarak tanındığı halde kısa sürede bu çevreden etkilendi. Bunun sonucu olarak, Ludwig Büchner'e ait olan ve biyolojik materyalist görüşleri halkın anlayacağı bir seviyede ele alarak Batı dünyasında büyük ilgi gören *Kraft und Stoff* adlı kitabın bir bölümünü *Fizyolociya-i Tefekkür* (1890) adıyla Türkçe'ye çevirdi. Bu tarihlerde onun üzerinde önemli etkiler yapan diğer bir kitap da, dinî sosyal gelişmeye engel telakki eden görüşleri çarpıcı ve basit bir üslûpla nakleden, Félix Isnard'ın *Spiritualisme et Matérialisme* (1879) adlı eseridir. Bu iki kitabın yanı sıra Karl Vogt, Ernest Haeckel ve Spencer'in tesiri altında kalan Abdullah Cevdet, yine aynı tarihlerde *Dimâğ* (1890), *Fizyolociya ve Hıfz-ı Sıhhat-i Dimâğ ve Melekât-ı Akliyye* (1894) adlarıyla biyolojik materyalizm ve dönemin yaygın temayülü olan beynin fonksiyonları üzerinde duran kitaplarını yayımladı. Aynı konular üzerinde *Maârif*, *Musavver Cihan* ve *Resimli Kitab* mecmualarında makaleler yazdı. 1891'de, bir felsefe ansiklopedisi niteliğinde olan ve daha çok İslâm âlimleriyle biyolojik materyalist filozofların fikirlerini bağdaştırmaya çalışan *Fünûn ve Felsefe* adlı çalışmasının ilk taslağını hazırladı (Cenevre 1897). Bu arada siyasete de ilgi duyan Abdullah Cevdet, 3 Haziran 1889'da diğer tıbbiyeli arkadaşları İbrâhim Temo, İshak Sükûtî, Mehmed Reşid ve Hikmet Emin ile birlikte, daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti adını alacak olan İttihâd-ı Osmânî Cemiyeti'nin ilk kurucuları arasında yer aldı. Okuldaki siyasî faaliyeti dolayısıyla birkaç defa okul idaresince tutuklandı ve mektepte hapis yattı. 1894'te mâbeynin emriyle yapılan bir soruşturma sonucu gözaltına alındı, fakat yargılanmadan irâde-i seniyye ile serbest bırakıldı. Temmuz 1894'te Mekteb-i Tıbbiye'den mezun oldu ve Dr. Diran Acemyan'ın asistanı olarak Haydarpaşa Hastahanesi'nde göz doktorluğu yardımcılığına tayin edildi. Kasım 1894'te geçici görevle kolera mücadelesi için Diyarbekir'e gönderildi. Burada bir yandan görevini sürdürürken diğer yandan İttihâd-ı Osmânî Cemiyeti'nin genişlemesi için çalıştı. Aralarında Ziya Gökalp'in de bulunduğu pek çok kimseyi teşkilâta üye kaydetmeyi başardı. Bu arada Büchner'in *Natur und Geist* adlı eserini *Goril* adıyla yayımladı (Ma'mûretülazîz 1894). İstanbul'a dönünce Ermeni olayları sebebiyle oldukça gergin bir siyasî hava ile karşılaştı. Cemiyetin bu olaylar sonrasında yayımlayıp dağıtmaya karar verdiği beyannameyi kaleme aldı. Bu sırada bazı faaliyetleri dikkati çekti ve İstanbul'dan uzaklaştırılmak için Adapazarı Redif Taburu tabipliğine tayin edildi. Ancak görevine gitmeden, beyanname sebebiyle yapılan soruşturma sonucu "erbâb-ı fesaddan olduğu" tesbit edilerek otuz üç arkadaşıyla birlikte tutuklandı; ardından Meclis-i Vükelâ kararı ile Trablusgarp'a sürüldü (Ocak 1896). Bir süre kale zindanında kaldıktan sonra bir irâde-i seniyye ile şehir surları içinde dolaşmasına izin verildi. Bu dönemde Receb Paşa'nın vali vekili ve kumandan olduğu Trablusgarp'ta, yaveri Şevket Bey tarafından kurulan yedi numaralı İttihat ve Terakki Şubesi'nin faal bir üyesi oldu. Ahmed Rıza ve Mizancı Murad beylerle şube adına sürekli haberleştiği gibi, gizlice *Mîzan*, *Meşveret* ve *Mechveret Supplément Français* dergilerine imzasız veya "Bir Kürd" takma adı ile yazılar gönderdi. Buradaki gizli faaliyetleri Süleyman Kadara adında bir doktor tarafından doğrudan mâbeyne bildirilince, sürgün yerinin Fizan'a çevrilmesi için irade çıkmak üzereyken bir yelkenli ile Tunus'a kaçtı; oradan da Paris'e